

חינוך בנות על ידי גברים

הקדמה

בגיליון יד של 'צהר' הביע הרב אריה שטרן (בצדק) הסתייגות מהתופעה של הרצאת נשים לפני גברים. מכלל דבריו היה נראה שאין הוא רואה שום בעיה בזה שגברים מרצים בפני נשים, וכך בדרך כלל אכן מקובל בציבור. אולם דיון זה מעורר את השאלה בכיוון ההפוך, בדין גבר המלמד נשים. כמובן, לא מדובר בהרצאה חד-פעמית או בשיעור הניתן בפני ציבור גדול. כוונתי היא בעיקר לקשר קבוע של מחנך ותלמידות, שהוא קשר שנוצרת בו מידה של אינטימיות. האם במקרה זה אכן ברור שההזדהות עם המלמד "תהיה נקייה כולה בקדושה ובטהרה" (כלשונו של הרב שטרן)? מי שמכיר את המציאות, יכול לדעת בוודאות שאין כך פני הדברים. אמנם אין ספק שהשלכות לעניין איסור הרהור וכדו' אינן דומות בין גברים הלומדים אצל אשה לבין נשים הלומדות אצל גבר, אך עדיין אין כאן "קדושה וטהרה"¹. ובמיוחד יש לשאול ביחס למחנך עצמו, האם הוא, אין לו יצר ובעיות הרהור?

יאמר מי שיאמר: "עת לעשות ה' הפרו תורתך". אין ברירה. מישוהו צריך ללמד תורה את בנות ישראל. נענה ונאמר: זה היה נכון בדורות הקודמים. אך בדורנו, שיש נשים הלומדות תורה, האם לא הגיע הזמן ליצור אווירה שמגמתה להוביל למהלך שבו בעתיד הקרוב תיעשה כל העבודה החינוכית הישירה במוסדות לבנות על ידי נשים?

מוסכמה נוספת המקובלת בציבור, היא שכאשר גבר מלמד נשים - ואפילו רווקות - צריך שיהיה נשוי ש"יש לו פת בסלוי" ולא רווק, ולכן רווקים רבים נמנעו מלהעביר סמינריונים לבנות בגיל תיכון. האם הדברים אכן חד משמעיים? אנו נבדוק זאת בהמשך. אך דומני ששיקול רב משמעות לא נאמר בהקשר הזה, שיקול זה בולט בעיקר אחר חרם דרבנו גרשום, ולפיו אין נושאים שתי נשים. האם אין לחוש שהאינטימיות הנוצרת בסמינריונים מהסוג הזה, יכולה להזיק דווקא לגבר נשוי? האם אין חשש שיהיה בבחינת "מצא אחרת נאה הימנה"²? לעומת זאת ברווק המצב הוא הפוך. אדרבה, אם ייווצר קשר, הוא יוכל להתממש על ידי חתונה כדת משה וישראל בלא הייסורים הגדולים שרבים וטובים עוברים בחיזור אחר אבדתם.³

1. עיין בספרו של פרופ' שרגא פישרמן 'עלמה אבודה' (בהוצאת מכללת "אורות ישראל"), על המחיר של איבוד הזהות הנשית, על ההתאהבות במחנך ועוד.

2. בהקשר זה שמעתי מכמה אנשים שכאשר שקלו ללמד באולפנא, נשותיהן הטילו וטו על העניין! חשוב לציין ודאי שיש רבים וטובים המלמדים בנות שודאי שלא נכשלו ולא ייכשלו. אך האם אין מדובר כאן במיעוט השכיח ואולי אף יותר מזה שגם אם לא ייכשל בפועל במעשה, ייכשל בהרהור? ואין להקשות שהרי יש כאלו החשודים על משכב זכור, האם בגלל זה נאסור על מורים ללמד בנים. שהרי מבואר בגמרא (שתובא לקמן) שאין לחוש למשכב זכור ואין ישראל חשודים על כך, כלומר שגם אם ח"ו יש דבר כזה, הוא מיעוט דלא שכיח ואין לחוש לו בישראל.

3. **הערת העורך (ע. א.)**: נראה לי שהחשש היותר נפוץ מאשר קשר רומנטי שעלול להיווצר בין מורה לתלמידה, הוא הרהור. ובכך יש הבדל גדול בין נשוי לבין רווק.

א. מקורות ההלכה

נאמר בגמרא (קידושין פב, א):

מתני'. לא ילמד אדם רווק סופרים, ולא תלמד אשה סופרים...

גמ'. מאי טעמא? אילימא משום ינוקי? והתניא, אמרו לו לרי יהודה: לא נחשדו ישראל על משכב זכור ולא על הבהמה! אלא רווק - משום אמהתא דינוקי, אשה - משום אבהתא דינוקי. משנה זו מופיעה אחר משנה העוסקת בדיני ייחוד, אולם לא ברור מלשון המשנה אם האיסור ללמד קשור גם כן להלכות ייחוד. הגמרא מבארת שישוד האיסור ברווק ללמד ילדים הוא לא מצד התלמידים אלא מצד אמותיהם, ופירש רש"י: "אמותיהם של תינוקות שמצויות אצלו להביא את בנייהן לבית הספר". כנראה החשש הוא שמא ההיכרות היומיומית תוביל בסופו של דבר לידי מכשול באיסור אשת איש. וכמו שמצאנו שם בהמשך: "כל שעסקו עם הנשים לא יתיחד עם הנשים", ופרש שם רש"י שהכוונה היא שלאדם כזה החמירו בהלכות ייחוד ואסרו לו להתייחד אפילו עם הרבה נשים.

לעומת זאת, באשה המלמדת תינוקות לא ברור מה הבעיה. הגמרא מפרשת שהחשש הוא מצד האבות של התלמידים. ואם מדובר ברווקה, לכאורה מה הבעיה? הרי אם ייווצר קשר בינה לבין אחד האבות, יוכל לשאת גם אותה לאשה? על כורחנו עלינו לומר שלא מדובר כאן באשה רווקה אלא בנשואה (ואז החשש הוא שאחד מאבות התלמידים ייכשל באשת איש). ולכאורה דבר זה מוכח מלשון המשנה שנקטה רווק רק בגבר המלמד, ולא באשה המלמדת.⁴

וזו לשון הרמב"ם (הלי' איסורי ביאה כב, ג):

מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות, מפני שאמות הבנים באות לבית הספר לבניהם ונמצא מתגרה בנשים. וכן אשה לא תלמד קטנים מפני אבותיהן שהן באין בגלל בניהם ונמצאו מתייחדים עמה. ואין המלמד צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר, אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו.

הרמב"ם, וכן הטור והמחבר בשולחן ערוך (אה"ע כב, ג), נקטו שהטעם ברווק (ירישא') הוא מפני שמתגרה בנשים, ובאשה (להלן - 'סיפא') - משום חשש ייחוד עם אבות התלמידים (וכמו ההקשר

4. משום איסור ייחוד אין לחוש לכאורה, שהרי הילדים נמצאים שם כשהם ערים. ודוחק לומר שמדובר בילדים צעירים מבני ט', שאינם משמרים לחלק מהדעות; שהרי המשנה נוקטת באופן כללי שלא תלמד סופרים. כמו כן איסור זה אינו עולה בקנה אחד עם הלכות ייחוד, שהרי נשותיהם של אותם אבות נמצאות מן הסתם בעיר, וכמו כן הרי באים עוד הורים לקחת את ילדיהם וכל רגע יכול להיכנס אחד מהם. ואף שהרמב"ם נקט בסיפא משום ייחוד, אכן נדרשו האחרונים ליישב דבריו מדוע יש בעיה כזו כאן, וכן מדוע לא נקט ייחוד גם לגבי רווק. ועיין לקמן.

5. **הערת העורך (ע. א.)**: ייתכן שהחשש של חז"ל היה דווקא ממעשי זנות, היכולים להתרחש כתוצאה מקשר קבוע שיווצר על ידי המפגש היומיומי בהבאת הילדים למקום הלימוד; מעשי זנות אלו - אמנם הם חמורים יותר בנשואה, אבל הם אסורים גם ברווקה, ולדעת הרמב"ם זהו איסור תורה, ואכמ"ל.

תשובת הכותב: אנו עוסקים בשלב הזה בבירור שיטת רש"י, ולרש"י אין איסור לאו בפנויה (עי' רש"י דברים כג, יח, שבניגוד לרמב"ם פירש שהתורה אסרה רק במופקרת, מקודשת ומוזמנת לזנות), ואם כן הוי גזירה לגזירה. עם זאת, יש להעיר שהסבר זה ברש"י אינו עולה בקנה אחד עם שיטת הירושלמי (קידושין ד, יא), שכתב שהטעם ברווק הוא "משום שאמו (של הילד) באה עמו, אחותו באה עמו". (דוחק להעמיד שהחשש הוא משום אחותו בנשואה, אא"כ נאמר שהעיקר הוא משום האם, והאחות הובאה רק כחזי לאצטרופי).

של המשנה שלפני כן, כמצוין לעיל).

אם החשש בסיפא הוא משום ייחוד, נראה שלשיטתם מדובר אפילו ברווקה, שהרי חז"ל גזרו גם בייחוד עם הפנויה⁶! (לשיטתם, לשון המשנה, שנקטה בסתם 'אשה', מדויקת יותר מההסבר שהצענו ברש"י, כיוון שהיא כוללת כל אשה ולא כהסברנו בשיטת רש"י שהכוונה רק לאשה נשואה). לעומת זאת, כאשר מדובר בגבר נשוי אין בעיה בכך שילמד תינוקות. ואין לחוש לזה שמתגרה באמותיהם של הילדים, כיוון שאשתו משמרתו, אף על פי שאינה שם, כפי שמוכח מדברי הרמב"ם, הטור והשו"ע.

דברי הרמב"ם צריכים בירור:

1. מדוע ברישא לגבי רווק לא נקט שהטעם משום ייחוד אלא משום גירוי?
2. מדוע יש כאן בעיה של ייחוד, הרי יש שם קטנים המשמרים, ובכל רגע יכולים להגיע הורים נוספים?
3. מלשון הרמב"ם משמע שרק בגבר מועיל שאשתו בעיר, אך באשה אפילו בעלה בעיר לא מועיל ואינה יכולה ללמד תינוקות. מדוע, הרי בדרך כלל "בעלה בעיר" מועיל לעניין ייחוד?

האחרונים עסקו בשאלות אלו, וכאן נביא את התשובות העיקריות העולות מדבריהם⁷:

1. ביחס לחשש גירוי מול חשש ייחוד, יש שכתבו שהטעם של 'מתגרה בנשים' קיים תמיד, מה שאין כן 'משום ייחוד', שאינו שייך אלא כאשר הקטנים אינם בני שמירה. לעומת זאת באשה לא שייך מתגרה בגברים⁸. הבי"ח כתב שאיש מלמד בדרך כלל בבית הספר, ולכן אין אצלו בעיה של ייחוד, אך אשה מלמדת בביתה. מהפרישה משמע שאכן גם ברישא הטעם הוא משום ייחוד, אלא שהרמב"ם השתמש בניסוח שונה לגבר מאשר לאשה, גבר הוא המתגרה, והאשה רק מכינה עצמה, שהרי הקישוי תלוי בדעת האיש.
2. ביחס לחשש ייחוד במקום ציבורי, כיוון שמדובר בחשש יומיומי ולא אקראי, יש להחמיר יותר בהלכות ייחוד, וכשיטות רש"י ורבנו תם ב"מי שעסקו עם הנשים", שיש לו להחמיר יותר בהלכות ייחוד⁹.
3. ביחס לסוגיית "בעלה בעיר", כתבו אחרונים שדרכו של גבר לנסוע מהבית מפעם לפעם, ולכן יש בעיה לאשה ללמד באופן קבוע משום הימים שאינו בעיר. הבי"ח, לשיטתו, כתב שההבדל נובע ממקום הלימוד, ובאשה המלמדת בביתה ולא במקום ציבורי יש לחוש לייחוד גם כשבעלה בעיר ואינו כל הזמן בביתו.

6. א-ב. ואף שלדעת הרמב"ם והשו"ע איסור ייחוד עם אשת איש הוא מהתורה (רמב"ם שם כב, א-ג) ואיסור ייחוד עם פנויה הוא מדרבנן, ולכאורה יש כאן שאלה של "גזירה לגזירה", מכל מקום כיוון שגורו בנשואה, לא היה מקום לחלק בין נשואה לרווקה (ואכן לא מצאנו ברמב"ם שום חילוק מהותי בדיני ייחוד בין נשואה לרווקה מעבר לחילוק של "בעלה בעיר").

7. עיי כל הדעות באוצר הפוסקים (אה"ע סי' כב, עמ' עט-פ).

8. אכן יש גם חשש שאבות הילדים יתגרו במלמדת. ונראה שחז"ל נקטו נימוק מצד האשה, שהרי אילו היה נימוק רק מצד האבות אז היו גוזרים עליהם שלא יביאו את ילדיהם למקום הלימוד, ולא היו גוזרים על האשה שלא תלמד...

9. הרמב"ם השמיט ולא הזכיר את סוגיית "כל שעסקו עם הנשים...". הרא"ש הביא שם פירוש אחר, שאף שעסקו כל הזמן עם הנשים - לא התירו לו להתייחד עמהן. כלומר, לפירוש זה של הרא"ש אין להחמיר יותר במפגש יומיומי.

ב. ההשלכות המעשיות

למעשה יוצא מדיון זה, שלרווק אסור להיות מורה לילדים קטנים¹⁰ לכל הדעות. ולגבי אשה - לדעת הרמב"ם והשו"ע אסור לה בכל מקרה להיות מורה (אפילו כשבעלה בעיר)¹¹, אך לפי הפירוש שהצענו ברש"י, שאין כאן חשש משום ייחוד, לרווקה מותר להיות מורה ולנשואה אסור. מסקנה זו בעייתית מאוד לימינו, שאם כן לא הנחנו בת לאברהם אבינו שתתפרנס, במיוחד בציבור החרדי ששם רובא דרובא הן מורות וגונות. וכבר העירו אחרונים שגם לעניין רווק יש מקומות שנהגו בהם שלא למחות במקילים, מפני שהיא גזרה שאין יכולים לעמוד בה בזמננו¹². ויש שכתבו שבימינו שנשים נוהגות במשא ומתן, ומטיילות בשווקים וברחובות, ואינן כל הזמן בביתן, אדרבה אם לא ניתן לרווק להתפרנס במלאכת שמים אלא במלאכת חול, יש חשש יותר לפריצות כשיתעסק במו"מ עם נשים¹³. במילים אחרות, גזרת חז"ל הייתה רק על המציאות של זמנם, אך המציאות של חברה מודרנית שבה האשה פועלת בכל תחומי החיים, לא נכללה בכלל גזרת חז"ל. במציאות שבה כמעט כל מקומות העבודה הם מעורבים, וכל אדם פוגש נשים במהלך עבודתו, ובמקרים רבים אף עובד עם נשים בכל יום ובכל שעות היום, ואין פוצה פה ומצפצף - ודווקא ממאורע שקורה אחת או פעמיים ביום של הבאת הילד לבית הספר או לגן נחשוש משום התגרות בנשים¹⁴! כלומר, גזרה זו נאמרה רק בחברה שבה ההתחככות בין המינים היא מינימלית ביותר.

כעת נדון בשאלה המעסיקה אותנו, שבעקבותיה נכנסנו לדיון ההלכתי: האם מותר לגבר - רווק או נשוי - ללמד בנות.

לשם כך יש לברר מדוע הגמרא נקטה במורה רווק שהאיסור הוא משום אמו או אחותו של התלמיד, ולא נקטה משום שאסור ללמד ילדות¹⁵. ניתן כמובן לומר שפשיטא שמשום הילדות אסור כי יש בכך גירוי, והחידוש של הגמרא הוא שאפילו ללמד בנים אסור. וכך משמע גם מההוה אמינא של הגמרא שחשבה שהאיסור מצד התלמידים הוא מצד משכב זכור. ונראה שכך אכן עולה באופן ברור משיטת הרמב"ם. וכיוון שלדעת הרמב"ם החשש הוא לאו דווקא מצד אשת איש, פשיטא

10. גדולים באים והולכים לבד לביתם, ואין בעיה מצד אימותיהם.

11. אך לפי הבי"ח בדעת הרמב"ם תוכל להיות מורה בבית ספר אך לא בביתה.

12. 'לחם רבי סי' ד.

13. 'דבר הלכה' (מובא באוצר הפוסקים עמ' עט).

14. עיין מה שהעירו על כך בסיום המאמר.

15. שהרי לא ללמד סופרים בפשטות כולל בנים ובנות. לשון זכר ברבים כוללת גם רבות.

הערת העורך (ע. א.): ייתכן שההסבר לכך הוא פשוט. עד לדורות האחרונים ממש, בנות לא למדו כלל! כל המושג של בתי ספר לבנות הוא חדש, והגיע לציבור הדתי בפולין רק בין שתי מלחמות העולם ע"י שרה שנירר ע"ה שהקימה את מוסדות 'בית יעקב'. לכן לא ראו חז"ל לנכון לגזור גזרה ספציפית על בתי ספר לבנות.

תשובת הכותב: לדברייך, אם בנות לא למדו כלל, כיצד המשנה כותבת שלא תלמד אשה סופרים! הרי זו מציאות כמעט בלתי אפשרית שאשה תדע ללמד בלא ללמוד. על כורחנו עלינו להניח שגם בזמן חז"ל, לפחות חלק מהבנות למדו בביתן ע"י הוריהם או ע"י מורים פרטיים. נכון שמסתבר שתקנת ר' יהושע בן גמלא שבכל פלך ופלך יהיה בית ספר היתה רק לבנים. לכן תיאורטית ניתן היה להסביר שרווק לא ילמד בנות, זה בביתן הפרטי של התלמידות ולא דווקא בבית ספר או בביתו של הרווק כפי שעולה ממשקנת הגמרא (שהרי מוכח שההורים צריכים להביא את הילדים ולהחזירם הביתה).

ופשיטא שבאופן שכל הזמן הנערות לפניו, מתגרה הרבה יותר מאשר באותן פעמיים ביום שבהן מגיעות האימהות של התלמידים. אך לפי זה מסתבר שגם בנשוי לא יהיה היתר. שהרי יסוד ההיתר של "אשתו בעיר" נראה שעוזר לעניין זה שלא יתגרה משתי הפעמים ביום שמגיעות בהן האימהות, אך בגירוי שקיים בכל משך היום לא בטוח שאכן זה שהוא נשוי ישמור עליו מגירוי או ממכשול, ודאי וודאי כאשר מדובר בנערות מתבגרות או תלמידות מדרשה או מכללה¹⁶. וכן כתב היעבץ במגדל עוז¹⁷ שהאיסור הוא אפילו למי שאינו רווק וסיים:

ובכל זה אין אפוטרופוס והניסיון הוכיח כמה פעמים שאנסו ילדות בבית רבן, ואצ"ל כשהוא רווק...

באוצר הפוסקים מובאת דעה¹⁸ האומרת, שאכן גזרו רק משום אמותיהן; ואף שאין זו משנת חסידים, אין לנו להוסיף עליה, ואף ברווק האיסור רק מצד האימהות ולא מצד הנערות. דעה זו על פניה נראית תמוהה, שהרי הדברים הם קל וחומר.

לעני"ד שיטה זו ניתן להבינה רק כפי שניתחנו את דעת רש"י לעיל. ברש"י כל החשש היה רק משום אשת איש, אך לפנייה אין בעיה להיות מורה כיוון שאין להחמיר משום חשש ייחוד עם האבות, שהרי כפי שאמרנו כל שיכול להיווצר קשר בהיתר אין סיבה להחמיר וכל החשש הוא משום אשת איש, ולכן גם לרווק אין בעיה ללמד נערות¹⁹, שהרי יוכל לשאתן בהיתר²⁰.

לסיכום: אמנם מדינא דגמרא נראה שאין חילוק בין רווק לנשוי לעניין ללמד בנות - או שבשניהם מותר (רש"י), או שבשני המקרים אסור (רמב"ם). אך אם נצרף את חרם דרבנו גרשום ואת המנהג שפשט היום בעקבות החוק שאין לשאת שתי נשים, נראה שאף לשיטת רש"י יש מקום להמליץ בנשוי שלא ילמד, משום חשש לפירוק המשפחה, שהרי לא יוכל לשאת אשה שנייה²¹; ורק ברווק

16. **הערת העורך (ע. א.):** מתוך הדברים עולה שאף שאין בהלכה זו בסיס פורמלי לאסור חינוך נערות על ידי גברים, מפני

שעל כך לא נזרה הגזרה. אולם ניתן להסיק מסקנה ערכית וחינוכית: אם חז"ל התאמצו להגביל מלמדי תינוקות בגלל חששות רחוקים לבעיות צניעות הנובעות מקשר של פעמיים ביום, ואף היו מוכנים לשלם על כך מחיר בירידת רמת הלימודים בתלמודי התורה (שהרי בגמרא בבבא בתרא כב, ב, התירו תחרות חופשית בתלמודי תורה משום "קנאת סופרים תרבה חכמה") - עלינו ללמוד מכאן בקל וחומר, עד כמה חיוני לשים גבולות להוראת בנות מתבגרות ומבוגרות על ידי גברים. ויתרה מזאת, חששות אלו מצדיקים אפילו פגיעה ברמה הלימודית והחינוכית באותם מקומות.

תשובת הכותב: לעני"ד, נושא זה אינו "מסקנה ערכית וחינוכית" אלא הלכה גמורה. ועיי' בדברי היעב"ץ המובאים לקמן. מובא באוצר הפוסקים עמ' פב.

17. עמ' פב אות ד.

18. אם לא תהיה בעיה מצד אימותיהן של התלמידות, כגון שמלמד נערות גדולות או בנות מדרשה המגיעות בעצמן ללא הוריהן, או בימינו שראינו שאין חוששים משום האימהות.

19. ומסתבר שהוא הדין לנשוי שיוכל לשאת אשה נוספת מדינא דגמרא לפני חדר"ג.

20. בשלב זה, שעדיין אין מספיק נשים היכולות ללמד, יש להסתפק בהמלצה. אך בשלב הבא יש מקום לגזור גזרה מפורשת בעניין זה.

הערת העורך (ע. א.): לדבריו חז"ל לא גזרו על נשוי. ואף שנשתנתה המציאות בעקבות חרם דרבנו גרשום, נראה שאין בסמכותנו לתקן תקנה חדשה או להרחיב את תקנת חז"ל, ואין בידינו אלא להמליץ על הקפדה בכך אף בנשוי. **תשובת הכותב:** מדוע אין בסמכותנו לגזור גזרה? האם רק לאדמו"ר מגור מותר לגזור גזרות, ולרבנות הראשית או לרב הקהילה בקהילתו אין יכולת לתקן או לגזור!! אתמהה!

נוכל להקל.

סוף דבר חזרנו לדברינו בהקדמה. אם כבר יש מקום להקל לשיטה כלשהי ללמד בנות אז עדיף לכאורה רווק על נשוי וכשיטת רש"י. אך לפי פסק השו"ע שפסק כרמב"ם יש להחמיר גם ברווק.

ג. מקומות עבודה מעורבים

בהערת אגב אעיר שבאמת הגיע הזמן לתת את הדעת לעירוב המינים הנוצר במקומות העבודה ולקשרים הטבעיים הנוצרים שם בין אנשים נשואים לנשים נשואות. מציאות זו לא הייתה קיימת בזמן חז"ל, ולכן גדרי ההלכה לא התייחסו אליה באופן ספציפי. מצד שני, כמדומני שכמו שבמציאות שלנו האיסור לאשה להיות מורה אינו נוהג למעשה, כך יש להתייחס לכל הנושא של חתונות מעורבות (כוונתי לחתונה שהישיבה מעורבת, אך מסודרת; ולכל אחד יש מקום ישיבה מסודר וברווח)²². הרי לעתים חוסר הפרופורציה מרקיע שחקים. ישנם כאלו בחברה הדתית שכל יום עובדים במשרד עם מזכירה במשך **שעות ארוכות ורצופות** כשאין אשתו עמו ואין בעלה של המזכירה עמה. אך כשהוא יזמין אותה לשמחה **עם בעלה**, אז הוא לא יוכל לראותה מפני שדווקא אז הוא מקפיד על הפרדה...

לעניין, במבחן המציאות אין בעיה של קלות ראש כשיושבים כמה זוגות ביחד באופן אקראי שאינו קבוע; ולכן איני רואה מקום להוראת איסור על ישיבה מעורבת בחתונות²³. אך לעומת זאת במקומות העבודה, קשה מאד להישאר רק ברמה של 'קשרי עבודה' ותו לא לאורך זמן ממושך²⁴.

22. למותר לציין שאין מדובר על הריקודים, שלא רק שצריכים להיות נפרדים, אלא יש לדאוג שהגברים בחתונה לא יוכלו לראות את הנשים בעת שהן רוקדות. כמו כן כאשר מדובר על מקום קטן, או על מזנון שבו אין מקומות ישיבה מסודרים יש לחוש להתערבות המינים וכפי שחששו בשמחת בית השואבה.

23. וכבר הערתי על כך בדף קשר של ישיבת הר-עציון מסי' 707 תשנ"ט שבו דנתי בהיקף החיוב של מחיצה והפרדה.

24. אוסף עדות ששמעתי מרב פלוני המחמיר לעצמו (הוא וכמוכן אשתו) מאוד בנושא של מפגשים חברתיים, אך הודה בפני שיש בעיה לאשתו שהיא מחנכת באחד ממקומות הלימוד לנשים, ובישיבות צוות אף שכולם בני תורה, גולשים מדי פעם (לפחות לדעתה) לאווירה שהיא מעבר לישיבת עבודה עניינית.

לכן יש מקום להקים קבוצת חשיבה של רבנים שתתן את הדעת לכל הבעיות העולות במקומות העבודה המעורבים ותמליץ על הנחיות בהתאם²⁵.

25. בחלק מהציבור החרדי אכן הייתה התעוררות לדבר, ויצאו הוראות כיצד יש לנהוג במקומות עבודה מעורבים. מטבע הדברים הוראות אלו אינן מתאימות לציבור הדתי-לאומי; ולכן חשוב שתקום קבוצת רבנים שתמליץ על הנחיות מתאימות לציבור זה. לדוגמה - האם בחורה צעירה שזה עתה נישאה ראוי שתשמש כמזכירה בישיבה? האם שכן ושכנה העובדים באותו מקום ראוי שיסעו באופן קבוע ביחד באותו רכב למקום העבודה? ועוד ועוד.

הערת העורך (ע. א. א.): ועיי' שו"ת פסקי עוזיאל (סי' מד) שכתב בתשובה העוסקת בבחירת נשים: "הסברא נותנת לומר דבכל כנסיה רצינית ושיחה מועילה אין בה משום פריצות, וכל יום ויום האנשים נפגשים עם הנשים במשא ומתן מסחרי, ונושאים ונותנים, ובכל זאת אין שום פרץ ושום צווחה. ואפילו היותר פרוצים בעריות, לא יהרהרו באיסור בשעה שעוסקים ברצינות במסחרם. ולא אמרו רבותינו 'אל תרבה שיחה עם האשה' אלא בשיחה בטלה שלא לצורך, ושיחה כזאת היא הגוררת עוון, אבל לא שיחה של יכוח בעניינים חשובים וציבוריים; ואין הישיבה במחיצה וכפיפה אחת לשם עבודת הציבור, שהיא עבודת הקודש, מרגילה לעבירה, ומביאה לידי קלות ראש, וכל ישראל האנשים והנשים קדושים הם, ואינם חשודים בפריצת גדר הצניעות והמוסר. ואל תשיבני ממה שאמרו חכמים: 'בראשונה היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ, והיו באים לידי קלות ראש, והתקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה' - שלא נאמר זה אלא בכנסיה המונית גדולה של כשרים ופרוצים יחד, ובכגון זה חוששים למיעוטא דפרוצים, וביותר בהיותם עסוקים בשמחה ויצר הרע שולט בהם, אבל בכנסיה של נבחרים לא נאמר דבר כזה לעשות את נבחרים העם לפרוצים בעריות, ולא תהיה כזאת בישראל".

ובסוף התשובה מתייחס גם לישיבה מעורבת בסעודה, וכותב: "וכן יש להוכיח ממאי דפסקין בדין זימון: לא תהא חבורה של נשים ועבדים וקטנים מומנים משום פריצותא דעבדים, ונשים מומנות לעצמן, אבל כשאוכלות עם האנשים, חייבים ויוצאות בזימון שלנו; ומזה מוכח מפורש דאפילו במסיבה של סעודה לא חיישין לפריצותא...". וצ"ע ביישומם של דברים אלו לדורנו ולמציאות חיינו כיום.